

ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ДО УМОВ ІНКЛЮЗИВНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Антоніна Кічук

к.психол.н., доцент

кафедра загальної та практичної психології

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Для сучасної української педагогічної спільноти властивий підвищений інтерес до ідеї інклюзії, що визнана конструктивною у зв'язку із намаганням збагатити суто гуманну потужність освіти. Напрямок – «освіта для всіх» є домінуючим у найбільш визнаних у світі успішних системах освіти, у діяльності прогресивних міжнародних організацій (ЮНІСЕФ, EveryChild, StepbyStep тощо). Окреслена домінанта набуває обертів і в українському соціумі. Натомість термінологія «діти з особливими освітніми потребами» ще й досі складає предмет наукових дискусій, у тому числі й серед представників психологічної галузі знань. Аналіз наукової літератури створює можливість пов'язувати означене із особливістю деяких представників «дитячої популяції» – тих, хто потребує «особливої психологічної безпеки» (І. А. Баєва, О. Є. Лактіонова). Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у традиційний освітній простір однолітків актуалізує, насамперед, увагу психологів до понять «агресія» і «агресивність». Учені (А. Є. Личко, Ф. Патакі, Є. Хейсерман, В. О. Худік) вже дійшли згоди відносно правомірності розводити такі поняття, хоча й припускається ними, що іноді агресивна поведінка визначається і як агресія. Отож, головна мета інтеграції дитини, яка має особливі освітні потреби, до традиційної дитячої спільноти вимагає осучасненого психологічного трактування як поняття «особистість», так і розуміння життєтворчості – важливої психологічної категорії.

У цьому зв'язку підвищений інтерес складають принаймні такі аспекти сучасних досліджень. По-перше, сформована у сучасній психологічній науці позиція відносно розробленої ученими Нортвестернського університету

США інтегральної концепції особистості [4, с.204-217]. Отож, учені (Д. Мак А дамс, Дж. Полс) запропонували, досліджуючи психологію особистості базуватися на низці принципів: 1) «еволюції та людської природи», що вимагає узгодженості процесу вивчення особистості із своєрідністю еволюції; останню доречно розуміти як науковий факт; 2) «диспозиційних сигнатур» – досліджуючи особистість, варто тримати у полі зору певні виміри індивідуальності (екстраверсія, домінантність, депресивність та ін.); 3) «життєвої історії та виклики сучасної ідентичності», яка вимагає врахування усього того, що розкриває наратив свого «Я» (мотиви, риси, життєві історії); 4) «диференціальної ролі культури» – вимоги врахування впливовості культури на всі «рівні» особистості; 5) принцип «особистісної адаптації», який передбачає врахування того, перебуває за «диспозиційними сигнатурами особистості» – йдеться про аспекти її індивідуальності, пов'язані із сферами мотиваційного, пізнавального й особистісного розвитку.

Зауважимо на тому, що вітчизняні психологи (зокрема, О. Іщенко) вже оцінили окреслену концепцію поряд із конструктивними теоріями Б. Анан'єва, В. Мерліна. Наприклад, схвальним визнано те, що розробники концепції інтегративної психології особистості вводять поняття «життєві історії», хоча, водночас, стверджується про неправомірне «обминання» категорії суб'єкта. По-друге, саме намагання врахувати специфічність активності особистості – «активності найвищого суб'єктного рівня», на наше переконання, вдалося відтворити В. Ямницькому у представленому науковому доробку, присвяченого психологічному осмисленню процесу

розвитку життєтворчої особистості [6, с.334].

Аналітична робота, проведена нами в площині вищезокресленого, дозволяє зробити припущення: в умовах інклюзивного освітнього середовища і педагог, і вихованець, і дитячий колектив перебувають під впливом інтегрованого показника стану – адаптації. Як відомо, спектр процесів адаптації, що вивчає психологічна наука, є дуже ємний. Якщо виходити із контекстності життєтворчої активності особистості, то доцільно розуміти адаптацію в якості домінуючої потреби «виживання, збереження цілісності Я-концепції», де пріоритетного значення набувають інструментальні й егоцентричні цінності та мотиви пристосування, самоствердження [6, с.119]; останню, зокрема В. Ямницький, називає ще й «мотивацією недостатності».

Отже, усі суб'єкти навчально-виховного процесу інклюзивного закладу освіти перебувають в умовах специфічного, динамічно змінювального середовища. Саме адаптація й виступає тим виміром такого середовища, що має «механізм саморегуляції», де психологічно цінною вважається і взаємодія з оточуючими, і власна активна діяльність.

Психологічна адаптація, її механізми і стратегії фундаментально досліджені О. О. Налчаджаном. Встановлено, зокрема, виключна роль у цьому плані професійної компетентності саме фахівця. Якщо враховувати, що університетська освіта є провідним фактором набуття майбутнім фахівцем професійної компетентності, то зрозумілою стає ключове значення навчальних дисциплін психологічного циклу. А тому підвищений інтерес становить вибір ефективної методики викладання психології у вищій школі, доробок науковців у цьому ракурсі [2].

Саморефлексія досвіду викладання у вищій школі дозволяє стверджувати про те, що з огляду на своєрідність завдань майбутнього фахівця, який працює в інклюзивному закладі освіти системоутворювального значення має здатність спеціаліста здійснювати

компетентну психологічну діагностику як інклюзивного середовища в цілому, так і його суб'єктів. Так, у нашому досвіді це знайшло відтворення у практико-орієнтовних навчальних заняттях. Зокрема, на семінарсько-практичних заняттях студенти опрацьовують відповідний психологічний інструментарій (наприклад, методики визначення рівня самотності за шкалою Д. Рассела, М. Фергюсана в адаптації Н. Є. Водоп'янової; з метою здійснення терапії стосунків в учнівському колективі методики М. Корнева, А. Коваленко «Шкала прийнятності» як метод вивчення міжособистісних взаємовідносин; визначення індексу суб'єктивної комфортності дитини з особливими освітніми потребами за методикою А. Леонова «Шкала оцінки суб'єктивної комфортності»). Йдеться про засвоєння майбутніми педагогами відповідного змістового модуля у межах предметної специфіки соціальної психології.

Майбутні фахівці вмотивовуються щодо фундаментального засвоєння ними сенсу і специфіки психологічної допомоги, опанування практичними вміннями, зокрема, консультативної бесіди з вихованцем, який має особливі освітні потреби та його батьками – через засвоєння комунікативних технік «емпатійного слухання», «рефлексивної вербалізації» тощо [3]. Не менш конструктивним як переконує практика є і встановлення соціального партнерства із батьками дітей із особливими освітніми потребами, зміст якого пов'язаний із психологічно компетентним супроводом сімейного виховання, зокрема, через діяльність служби «Телефон довіри». Так, у нашому досвіді майбутні фахівці засвоювали психологічні аспекти організацій консультативної допомоги абонементам «Телефону довіри» через використання технік активного слухання (зокрема, підкріплення, повторення, рефлексії, узагальнення тощо), а також опрацювання окремих елементів – розуміння, емпатії, піклування, відвертості, об'єктивності, з'ясування, завершення [1, с.54].

Водночас, як переконає практика, важко переоцінити у вище окресленій площині здатність фахівця психологічно коректно використовувати арт-терапію в контексті терапевтичного і корекційного впливу мистецтва. Майбутні фахівці вмотивовувались до пропедевтики психотравмуючих ситуацій у інклюзивному середовищі через художньо-творчу діяльність. Йдеться про сукупність

методів і методик, спроможні вивільняти особистість від негативних станів, моделювати позитивно-емоційний стан, формувати адекватну міжособистісну поведінку та самооцінку [5, с.4].

Отже, за сучасних умов творчої реалізації у вітчизняну освітню сферу ідей інклюзії, суттєво підвищується потреба у психологічному супроводі цієї якісної інновації.

1. Бейгер Г. З. «Телефон довіри» як спеціалізована соціальна служба: навч.пос. / За заг.ред. С. О. Борисюк. – Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2014. – 139с.
2. Бойко-Бузиль Ю. Ю. Методика викладання психології у вищій школі: навч.пос. / Ю. Ю. Бойко-Бузиль. – К.: Атіка, 2012. – 272с.
3. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика. Изд.4-е, испр. и доп. / А. Ф. Бондаренко – К.: Освіта України, 2007. – 332с.
4. Adams Mc, Pals D., Anew J. Big Life: Fundamental principles for an integrative science of personality. / Mc Adams, D. Pals, J. Anew // American Psychologist, 2006. – № 61. – P.204-217.
5. Тарарина Е. В Практикум по арт-терапии: шкатулка мастера: Научн.-метод.пос. / Е. В Тарарина – К.: АСТРАМИР-В, 2016. – 224с.
6. Ямницький В. М. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент: Монографія. / В. М. Ямницький – Одеса, ПНЦ АПН України – СВД Черкасов М. П. 2006. – 362с.

СВОЄРІДНІСТЬ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ПЕДАГОГА ІНКЛЮЗИВНОГО ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Надія Кічук

д.пед.н., професор

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Прийняття українським соціумом ідеї інклюзії засвідчує про актуалізацію і реалізацію принципу гуманізму в освітній сфері. У концепції «Нова українська школа» окреслено не лише пріоритетність інклюзивної освіти в логіці усіх ланцюжків, які складають вітчизняну систему освіти, а й репрезентовано практико-орієнтовані підходи до творчої реалізації інклюзивних тенденцій її розвитку. Непересічне значення у цих процесах має педагог – суб'єкт інклюзивного освітнього середовища, модератор інновацій інтегрованого навчання дітей з особливими освітніми потребами, фахівець-ініціатор компетентного соціального партнерства у розв'язанні локальних проблемних питань інклюзії, координатор «зовнішніх служб підтримки», популяризатор позитивних прикладів успішної інклюзії в освітній сфері.

Аналіз наукових джерел, в яких безпосередньо або опосередковано вивчаються особистісні новоутворення саме педагога (А. Калюжний, Л. Митина, В. Семиченко, Н. Тарасевич та ін.), дають підстави стверджувати про те, що вищевикреслені особистісно-професійні характеристики педагога, які набувають виключного значення у його фаховій діяльності в інклюзивному закладі освіти, чи не найсистемно виявляються у його іміджі. Дослідники проблематики іміджології (Л. Данильчук, О. Лагода, Ю. Палеха, О. Перелигіна, М. Спиллейн та ін.) здебільшого єдині у визнанні наступного: генеза поняття «імідж» пов'язана із природним намаганням людини створити приємне про себе враження через «значний обсяг емоційно забарвленої інформації» – спонуки для вибору моделі соціальної поведінки оточуючими (О. Стрижова, Н. Ушакова);